

Narracyjna architektura mieszkaniowa

Narrative Residential Architecture

Streszczenie

Realia początku XXI wieku (przeludnienie miast, wysoka cena gruntów i gromadzenie kapitału w rękach prywatnych) doprowadziły do tworzenia wielkoskalowych obiektów, w których przeznaczenie mieszkaniowe zespolone jest z wachlarzem innych funkcji – „osiedli w budynku”, „miast w mieście” (realizacje m.in. MVRDV, BIG, Stevena Holla). Charakteryzują się one poszukiwaniem swoistej symboliki miejsca i tworzeniem przestrzeni w oparciu o nią; przestrzeni zrównoważonej w sensie społecznym i ekologicznym, a jednocześnie dostosowanej do potrzeb użytkownika, pozostającej z nim w dialogu – opowiadającej i odpowiadającej – przestrzeni narracyjnej. Po epoce funkcjonalnego miasta – maszyny i semiotycznego miasta – znaku, nadszedł czas miasta kinetycznego, w którym rzeczywistość jest tkanką zdarzeń, a architektura dyskursem o przestrzeniach i zdarzeniach.

Abstract

Realities of the early twenty-first century (overcrowded cities, high prices of land and the accumulation of capital in private hands) have led to the creation of objects comprising residential purpose with other functions – “residential complexes in a building”, “cities in a city” (the projects of MVRDV, BIG, Steven Holl, and others). They are characterized by an attempt to search for the specific symbolism of place and to create a space based on it. The space sustainable in the social and environmental meaning, simultaneously adapted to its user’s needs and remaining with him in a dialogue – speaking and answering – the narrative space. After the era of a functional machine – town and a semiotic sign – city it’s the time of a kinetic city, where reality is the tissue of events and architecture – the discourse of spaces and events.

Słowa kluczowe: architektura narracyjna, miasto kinetyczne, Linked Hybrid, 8 Tallet, Silodam

Keywords: narrative architecture, kinetic city, Linked Hybrid, 8 Tallet, Silodam

Zagadnienie zamieszkiwania na początku XXI wieku ściśle wiąże się z problemami, z którymi konfrontują się obecnie miasta. Aktualna pozostaje kwestia przeludnienia, a jednocześnie wiadomo, że bezgraniczne zwiększanie obszaru miast nie jest lekarstwem. Problemem jest też finansowe ograniczenie dostępu do własnego mieszkania, a w wielu miejscach na świecie także zagrożenie katastrofami naturalnymi i brakiem wody. Współczesne realia finansowe zwykle uniemożliwiają „klasyczne” planowanie całości miasta. Ziemia bowiem nie jest tania, a kapitał najczęściej znajduje się w rękach nie władz, lecz poszczególnych inwestorów, ze zróżnicowanymi możliwościami decyzyjnymi i podejściem do kwestii zysku i estetyki. Jednocześnie współczesne technologie dają nowe możliwości budowlane. Alternatywą dla niekontrolowanego wzrostu miast stało się więc zwiększanie gęstości zabudowy i dynamiczny rozwój zabudowy nie w dwóch, ale w trzech wymiarach. W jednym miejscu też gromadzi się wiele sposobów użytkowania. Powstają wielokondygnacyjne, wielkopowierzchniowe struktury, przypominające wizję SITE z roku 1981 – kolektyw wielu poziomów domów jednorodzinnych. Strukturę równoważącą „rozlewanie się” miast i wszystkie zjawiska z nimi związane: wykorzystanie terenu, zasobów naturalnych, rozwój sieci transportowej i infrastruktury¹.

Pekiński *Linked Hybrid* Stevena Holla, kopenhaski *8 Tallet* BIG oraz realizację MVRDV spełniają założenia powyższego modelu. Noszą też cechy typowe dla współczesnego projektu wie-

The issue of inhabiting in the early twenty-first century is strictly connected with problems that cities confront now. Overcrowding is a current issue and it is widely known that the limitless increasing of the area of a city is not a cure. The problems are limited financial access to the purchase of houses and the threat of natural disasters and lack of water in many places around the world. Current financial conditions are usually obstacles against the „classical” planning of whole cities. Land is not cheap and the most of capital is not in the hands of city authorities but individual investors with diverse capabilities of deciding and approach to profit and aesthetics. At the same time, modern technologies offer new opportunities of constructing. Therefore the increasing density of housing and the dynamic development of buildings not in two but in three dimensions have become alternatives to the urban sprawl. Many functions are accumulated in one place. High, large structures are formed, resembling the vision of SITE from the 1981 – the collective of multiple levels of houses. The structure balancing the „sprawl” of cities and all the problems associated with it: the use of land, natural resources, the development of transport and infrastructure¹.

Beijing *Linked Hybrid* by Steven Holl, Copenhagen *8 Tallet* by BIG and MVRDV projects meet the principles of this

* Dr inż. arch. Ernestyna Szpakowska, Katedra Architektury Mieszkaniowej, Instytut Projektowania Architektonicznego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska / Ernestyna Szpakowska, Ph.D. Arch., Chair of Housing Architecture, Institute of Architectural Design, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology

lorodzinnej zabudowy mieszkaniowej, czyli dostosowanie do potrzeb użytkownika oraz usprawnienie komunikacji, a także łączenie jej i lokali mieszkalnych z przestrzenią publiczną. Dostosowanie do potrzeb użytkownika to tworzenie różnych typów mieszkań i możliwość transformacji każdego z nich. Oprócz zespolenia miejsc zamieszkania, pracy i wypoczynku wiąże się je także z „przestrzeniami organicznymi”. Tereny zielone, łączące elementy sztuczne z naturalnymi i wewnątrz z otoczeniem przekształcają budynek w kompleks „równnoważony społecznie i ekologicznie”².

Po epoce funkcjonalnego miasta-maszyny i semiotycznego miasta-znaku w XXI wieku nadszedł czas miasta kinetycznego. Miasta, w którym rzeczywistość jest tkanką zdarzeń, a architektura dyskursem o przestrzeniach i zdarzeniach. „(...) To architektura, obok przepływu ludzi i obrazów, ma być elementem kinetycznego miasta, (...) podstawą myślenia o architekturze nie jest teraz ani forma, ani styl, lecz zdarzenie. To zdarzenia produkują miejsca, a nie miejsca wykorzystuje się jako pojemniki, jako neutralne tło zdarzeń”³. Współczesne, wieloskalowe zespoły mieszkaniowe znakomicie się w tę tendencję wpisują, operując zagadnieniem ruchu i elementem narożnika, uznanego za katalizator wydarzeń we współczesnym mieście. „Ponowoczesne miasto ożywa na skrzyżowaniach swoich ulic, podkreślając ich dynamiczny, zdarzeniowy charakter. (...) Róg uliczny, skrzyżowanie, a nie pasaż jest uprzywilejowaną przestrzenią kultury ponowoczesnego miasta i jego mieszkańców. Raczej pasażer metra, wylaniający się zza rogu, niż *flaneur* staje się figurą charakterystyczną dla jego obrazu”⁴.

Opisując proces projektowy 8 Tallet (2010; ok. 60 000m²; 500 mieszkań, 400 miejsc pracy) Bjarke Ingels odnosi się do miasta zdarzeń. „Miasto staje się żywe, kiedy jest bogate w doświadczenia i niespodzianki”. Wcześniej mówi: „Najbardziej przemawia architektura z prostymi liniami i wyrazistymi pomysłami”. Połączenie powyższych prowadzi do par zestawień, warunkujących projekt – „prostoty i różnorodności, różnorodności i spójności”, osiągniętych przez twórcze przetworzenie elementów historycznego miasta. Różnorodne funkcje (mieszkania, lokale handlowe i usługowe) i różne typy mieszkań (zabudowa szeregowa z niewielkimi ogródkami, apartamenty, penthouse'y) zostały umieszczone na różnych poziomach i urozmaicone pod względem wysokości tak, aby otrzymywać odpowiednią ilość światła słonecznego. Prostokątny kwartał „skręcono” w kształt ósemki, co wynika z zapisanej w planie konieczności stworzenia przejścia właśnie przez największe jego miejsce. To centrum jest jądrem przestrzeni publicznej budynku (poza kawiarnią, która znalazła się w południowo – zachodnim narożniku bryły). Mieści świetlicę, kino, lounge i ogólnodostępny taras. Dzieli wewnątrz kwartału na dwa (częściowo zielone) dziedzińce. Oprócz nich przestrzeń publiczną i zieloną budynku to: spadzisty, pieszy chodnik dla komunikacji pieszej i rowerowej, biegnący wzdłuż całego obrysu, niewielkie ogródki oddzielające szeregowe „domy” od niego i zielone tarasy na dachach nad penthouse'ami. Głównym założeniem projektu była różnorodność przestrzeni miejskich: place, dziedzińce, schody, spadziste chodniki, dzięki którym życie miejskie z poziomu terenu przeniesione zostało w trójwymiar⁵.

model. They also have typical features of a contemporary multi-family residential project which are: adapting to users' needs, improving communication and connecting it with dwellings and public spaces. The adaptation to users' needs means creating different types of flats and making each of them possible to transform. Housing, working and leisure areas are fused together and connected with „organic spaces”. Green areas combining artificial with natural elements and interior with its surrounding transform the building into a complex „socially and environmentally sustainable.”²

After the era of a functional city-machine and a semiotic city-sign has come the twenty-first century – the time of a kinetic city; the city where reality is the tissue of events and architecture – a discourse about spaces and incidents. „(...) architecture, next to the movement of people and images, is a part of the kinetic city, (...) the basis for thinking about architecture is now neither form nor style but an event. Events produce places and places are not used as containers, as the neutral background of events.”³ Contemporary, large housing complexes fit in this trend perfectly using the issue of moving and the element of corner, recognized as a catalyst for events in a contemporary city. „Post-modern city is living at intersections of its streets, emphasizing their dynamic, event-driven character. (...) A street corner, an intersection, not a passage is the privileged space of the culture of a postmodern city and its inhabitants. Rather a subway passenger emerging from behind a corner than a flaneur becomes a characteristic figure of the image.”⁴

Describing the design process of 8 Tallet (2010, about 60 000m², 500 apartments, 400 job places) Bjarke Ingels refers to the city of events. “A city (...) becomes alive when it's reach with experiences and surprises.” He also says: “Architecture is the most appealing with simple lines and clear ideas”. These to ideas lead to connections determining the project – “simplicity and variety, diversity and coherence” got by processing the elements of historical city. Various functions (flats, retail and services) and different types of dwellings (row buildings with small gardens, apartments, penthouses) are placed at different levels and diversified in heights in order to get the right amount of sunlight. A rectangular quarter was “twisted” to form the shape of figure eight. It was the result of the obligation of creating a passage in its narrowest place, saved in a local master plan. This focal point is the core of building's public spaces (except a café which is in the south – west corner of the block). It has a common room, a cinema, a lounge and a communal terrace. The interior of the quarter has been divided into two courtyards (partly green). Public and green spaces of the building are also: a sloping pedestrian and bicycle walkway running along its entire contour, small gardens separating the „row houses” from him and green roof terraces over the penthouses. The main idea of the project was the diversity of urban spaces – squares, courtyards, stairs, sloping walkways – lifting the urban life from the ground level up.⁵

A tower designed nearby (1 Tower, BIG) is also the result of creative interpreting the local master plan in which it appeared as a raised element in one of the 8 Tallet quarter

Zaprojektowana obok wieża (1 Tower, BIG) jest wynikiem twórczej interpretacji planu miejscowego, w którym figurowała jako podniesiony element jednego z narożników kwartału 8 Tallet. 16 kondygnacji mieszkalnych o powierzchni 160 m² i określonych wymiarach rzutu (16 × 10 m) zostało odsunięte od kwartału. Projektanci operowali narracją historyczną i popkulturową. Wolno stojąca wieża na wzór campanilli na placu Świętego Marka w Wenecji, została przełamana i obrócona w połowie wysokości na podobieństwo zgniatanego kartonu po mleku, co miało ją wysmuklić i poprawić nasłonecznienie dolnych kondygnacji. Powstała formę Bjarke Ingels kojarzy z tradycyjnym kopenhaskim domem kupieckim, przykrytym spadzistym dachem⁶.

Pekińskie Linked Hybrid Stevena Holla (2003–2009; powierzchnia ponad 220 000 m²; 728 mieszkań, lokale handlowe, hotel, kino, przedszkole, szkoła, parking) ma formę tradycyjnego dla tego miasta kwartału Hutongów, jednak podniesionego i zwieńczonego ośmioma wieżami – zabudową charakterystyczną z kolei dla Pekinu współczesnego. W opozycji do popularnego obecnie w Chinach modelu zamkniętej, prywatnej przestrzeni miejskiej Steven Holl stworzył jej nową jakość – przestrzeń pozostającą w kontakcie z otoczeniem, zapraszającą, otwartą dla wszystkich użytkowników. Sekwencje zdarzeń w pekińskim kompleksie kształtowane są więc przy dogodnym dostępie pieszym ze wszystkich stron do jego wnętrza. Dodatkowe ożywienie przestrzeni na poziomie terenu następuje przez umieszczenie na nim sklepów i przeniesienie innych publicznych funkcji wyżej. „Otwarte miasto w mieście” łączy różnorodne funkcje w trzech wymiarach, co Holl osiąga przez „porowatość” formy, kształtowanie jej w taki sposób, aby pieszy mógł w każdej chwili zmienić kierunek, nieblokowany przez masę zabudowy⁷. „Porowatość jest niewyczerpanym prawem życia w mieście, pojawiającym się wszędzie”, cytuje Waltera Benjamin⁸.

Zgodnie z opisem projektanta główną ideą obiektu jest „filmowa przestrzeń miejska; wokół nad i przez wielowymiarowe warstwy przestrzenne (...)”.Przenikające się przestrzenie zewnętrzne i wewnętrzne, nad i pod ziemią, mają być miejscem interaktywnych relacji. Przestrzenie publiczne rozmieszczone na parterze pekińskiego kompleksu i na najwyższych kondygnacjach wież powiązано windami i pomostami, łączącymi bryły na różnych poziomach w sposób nieliniowy. „To przestrzeń publiczna, która ma coś wspólnego z filmem”. Została zaprojektowana z uwzględnieniem przemieszczania się widzów przez wnętrza pomostów i windy. „Przestrzeń zmieniająca się wraz z punktem widzenia i refrakcją światła. Wieże tworzą wspólną przestrzeń i wzdłuż mostu reprezentują nowy typ makrostruktury i przestrzeni publicznej – prywatnej⁹”.

Steven Holl budynki mieszczące w sobie różnorodne funkcje lub takie, których przeznaczenie zmieniało się z biegiem lat, nazywa hybridami. Uważa, że mimo iż powstawały one w całej historii architektury (typowym przykładem jest dom kupca nad sklepem), przemiana przeznaczenia z pojedynczego, apriorycznego na heterogeniczne była najbardziej wyraźna w wieku dwudziestym. W mieście, w którym nieustannie rosnąca gęstość zabudowy i rozwój technologii spowodowały zwiększanie ilości kondygnacji, multiplikowano funkcje, „układając je jedna na drugiej”.

corners. 16 residential floors with an area of 160 m² (16 × 10 m) were moved away from the quarter. Designers based them on historical and pop cultural narrative. The free-standing tower – like the campanile on the St. Mark's Square in Venice – was “broken” and rotated in the half of its height like a crushed milk carton. It slandered it and improved the sun exposure of its lower floors. Bjarke Ingels associates the form with a traditional local merchant's house covered with a sloping roof.⁶

Linked Hybrid in Beijing by Steven Holl (2003–2009; more than 220 000 m², 728 apartments, retail, a hotel, a cinema, a kindergarten, a school, a parking) is built in the form of the city's traditional Hutongs' quarter, raised and crowned with eight towers – elements typical for contemporary Beijing. In contrast to the idea of closed, private urban space currently popular in China, Steven Holl has created the new quality – an area linked with its surrounding, inviting and open to all its users. The sequence of events in the Beijing complex is possible due to pedestrian access from all its sides inside. The extra revival of its space at the ground level is got by placing stores there and moving other public functions above. „Open city within a city” connects various functions in three dimensions, what Holl gets with the” porosity „of the form and shaping it in such a way that a pedestrian can always change a direction, not blocked by the mass of buildings.⁷ „Porosity is the inexhaustible law of life of the city, reappearing everywhere”, he cites Walter Benjamin.⁸

According to the description of its designer the main idea of the object is „filmic urban public space; around, over and through multifaceted spatial layers (...). „Fused together exterior and interior spaces, both above and under the ground are places of interactive relationships. Public spaces located on the ground level of the complex and on the top floors of the towers are linked by lifts and bridges connecting the solids at different levels in a nonlinear way. „It's a public space that has something to do with a film.” It was designed having in mind the movement of visitors through the interior bridges and elevators. „Space changing with the point of view and the refraction of light. The towers create a common space and represent along the bridge the new type of microstructure and public – private space.”⁹

Steven Holl buildings with various functions or a purpose changing over years calls hybrids. He believes that even though they have been created in the entire history of architecture (a typical example is a merchant home over a shop), the conversion of an aprioristic, single use into the heterogeneous one was the most obvious in the twentieth century. In a city, where the constantly increasing density of development and technological development have led to increasing the number of levels, functions have been multiplied, „stacking them one on top of the other.” „In a hybrid form may remain finite, while the function is changing.”¹⁰

The narrative of the object is supplemented with the symbolic shaping of its green spaces. The earth excavated from under the Linked Hybrid served for creating

„W hybrydzie forma może pozostać skończona, podczas kiedy funkcja się zmienia”¹⁰.

Uzupełnieniem narracji obiektu jest symboliczne kształtowanie jego terenów zielonych. Ziemia wybrana z wykopów *Linked Hybrid* posłużyła jako materiał do usypania pięciu wzgórz tworzących park, otaczający założenie. Każde z nich odpowiada jednemu stadium życia. „Wzgórze dzieciństwa” zintegrowane jest z przedszkolem, a „Wzgórze dojrzewania” z urządzeniami sportowymi (koszykówka, rolki, deskorolka). We „Wzgórzu wieku średniego” umieszczono ogólnodostępną kawiarnię i herbariarnię, korty tenisowe i platformę Tai Chi, a we „Wzgórzu starości” winiarnię. „Wzgórze wieczności” to przestrzeń medytacji z okrągłymi otwarciami, odnoszącymi się do nieskończoności kosmosu¹¹.

Nigel Coates dla określenia przestrzeni miejskiej, mieszczącej różnorodne funkcje i wątki – niezależne, ale powiązane – wprowadza pojęcie narracji biotopicznej¹². To dynamiczne łączenie wpływów zewnętrznych z warunkami wewnętrznymi; stopienie elementów narracyjnych obiektu z funkcjonalnymi, dające pole do różnorodnych interpretacji, w którym widoczny jest jednocześnie porządek funkcjonalny i pobudzające sprzeczności – forma i fikcja. Według Coatesa to miejsce, w którym poza fizyczną rzeczywistością odczuwa się coś ulotnego. Architektura, miasto i „niemiasto” połączone są w nieskończonym systemie znaczeń, tworzonych przez ich użytkowników. Bez specjalnych zabiegów tworzona jest przestrzeń wspólna, jednorodna – przestrzeń „równych szans”¹³.

Budynki mieszkaniowe MVRDV funkcjonują właśnie w powyższy sposób. Czy to Madryt, Amsterdam czy Lyon, specyfika miejsca warunkuje kształt architektury, a jej program funkcjonalny wydaje się modelować jej formę, chociaż można wyczytać, że u MVRDV „forma wynika z narracji pedagogicznej i fikcji (demokratycznej i „adaptacyjnej”) bardziej niż z funkcji”¹⁴. Efektem są hybrydowe domy-osiedla mające zapewnić mieszkańcom „utopię zrównoważonego rozwoju”. „Wykorzystując ciągłe przychodzenie i odchodzenie między usytuowanym i nieusytuowanym, miejscowym i ogólnym, radykalizując i przyspieszając pewne tendencje już działające w społeczeństwie zachodnim, wykorzystując wzajemne przenikanie się starego i nowego, ale także zwiększenie liczby „projektów z ograniczeniami”, grupa systematycznie zapożycza różne aspekty utopii i jej przeciwieństwa – antyutopii”¹⁵.

Amsterdamski Silodam (2003; ok. 26 000 m²; 157 mieszkań, biura, przestrzeń publiczna) Winy Maas nazwał „lustrem politycznej i ekonomicznej sytuacji Amsterdamu”. Rozciągnięty w czasie proces tworzenia budynku narzucił podział jego przestrzeni na jednostki po 8–12 mieszkań o zróżnicowanej cenie i programie funkcjonalnym, a więc także konstrukcji, poziomach, otworach okiennych i materiałach elewacyjnych. Zróżnicowane zostały też przestrzenie wspólne (komunikacja, restauracja, taras, ogród). Efektem jest formalny i funkcjonalny kolaż – „kontener domów” – współczesny silos – współczesna interpretacja okolicznej, historycznej zabudowy przystani¹⁶.

Opisane budynki wciągają widza i użytkownika w proces myślenia, doświadczania i zawierają pewien element napięcia, co jest warunkiem narracyjności architektury. „Żeby być narracyjna, przestrzeń, kształtowanie powierzchni, obrazy, któ-

five mounds forming the park surrounding the complex. Each of them corresponds to one stage of human life. The „Mound of Childhood” is integrated with the kindergarten and the „Mound of Adolescence” with sport facilities (a basketball court, a roller blade and skateboard area). In the „Mound of Middle Age” a public café and a tea room, tennis courts and a Tai Chi platform were placed and in the „Mound of Old Age” – a wine bar. The „Mound of Eternity” is a meditation space with circular openings, referring to the infinity of space.¹¹

Nigel Coates introduces the concept of biotopic narrative to define the urban space with various functions and threads – independent but related.¹² This dynamic combination of external influences and internal conditions, melting functional elements with narrative gives the space for the variety of interpretations, in which the functional order and stimulating conflicts are simultaneously visible – form and fiction. According to Coates it is a place where beyond the physical reality one feels something elusive. Architecture, a city and „a non-city” are combined in the infinite system of meanings, created by their users. Without any special procedure a common, homogeneous space is created – the space of „equal opportunities”.¹³

The residential buildings of MVRDV work exactly like that. Is it Madrid, Amsterdam or Lyon their location determines their architecture and their functional program seems to shape their form, although it may be observed that with MVRDV „form follows pedagogical narrative and fiction (democratic and „adaptive”) rather than function”.¹⁴ The results are hybrid homes – residential complexes to give their residents the „utopia of sustainable development „By making use of a continual coming and going between the situated and the non-situated and the topical and the generic, by radicalizing and accelerating certain trends already at work in Western society, by making use of the interpretation of the old and the new, but also by increasing the number of „projects with restraints,” the group has successively appropriated the various facets of utopia – and its opposite, dystopia.”¹⁵

Silodam in Amsterdam (2003, about 26 000m², 157 apartments, offices, public space) Winy Maas called „the mirror of the political and economic situation of Amsterdam”. The long process of creating the building resulted in dividing its space into the units of 8–12 apartments of different prices and functional program – and thus a structure, levels, window openings and cladding materials. Its common spaces were also diversified (communication, a restaurant, a terrace, a garden). The result is a formal and functional collage – „the container of houses” – a contemporary silo – the modern interpretation of the local, historic buildings of the harbor.¹⁶

The described buildings draw their viewers and users in the process of thinking and experiencing. They also have the element of tension – the condition of narrative architecture. „To be a narrative, space, shaping the surface, the images that the building is shaped around your path,

re budynek kształtuje wokół twojej ścieżki, to wszystko musi cię angażować i kokietować – żeby stworzyć pole znaczenia, bez odnoszenia się do fałszywej historii lub atmosfery, która daje ci ciągłą matrycę czasu, łączy się z czasem, odlicza swój czas, twój czas, wyimaginowany czas”¹⁷.

PRZYPISY:

- ¹ O. Bouman, A. Oosterman, *I had a dream. Megastructures today*, [w:] red. L. Molinari, *The Skira Yearbook of World Architecture 2007-2008*, Milano 2008, s. 100; J. Mozas, *Vivenda collective, Collective Housing*, [w:] J. Mozas, A. Fernandez Per, *Densidad, Nueva vivienda colectiva, Density*, New collective Housing, Vitoria – Gasteiz 2006, s. 38-51.
- ² M.C. Clemente, *High-Density Collective Housing and Urban Space*, [w:] A.M. Segantini, *Contemporary Housing*, Milano 2008, s.16-23.
- ³ E. Rewers, *Postpolis, Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Kraków 2005, s. 73.
- ⁴ Tamże, s.72.
- ⁵ Prezentacja projektu przez Bjarke Ingelsa, 8H - The 8-House from BIG, <http://vimeo.com/3499612>, (data skorzystania: 09.04.2013).
- ⁶ Tamże.
- ⁷ A. Bulanda-Jansen, *Otwarte bramy Pekinu*, [w:] Architektura & Biznes, nr 1/2007, Kraków 2007; Linked Hybrid, <http://www.stevenholl.com/project-detail.php?id=58>, (data skorzystania: 09.04.2013).
- ⁸ S. Holl, *Urbanism: working with doubt*, Princeton 2009, s. 22. Ożywiające ulicę sekwencje zdarzeń i przestrzeni do przemierzania opisywali Jane Jacobs i Walter Benjamin – budynki z arkadami, pasażami, klatkami schodowymi – „teatr nieprzewidzianych konstelacji”.
- ⁸ Linked Hybrid, <http://www.stevenholl.com/project-detail.php?id=58>, (data skorzystania: 09.04.2013).
- ¹⁰ S. Holl, *The Alphabetical City*, [w:] red. S. Holl, W. Stout, Pamphlet Architecture 1-10, New York 1998, s.6.
- ¹¹ Linked Hybrid, op.cit.
- ¹² Opiera się przy tym na Kevinie Lynchu i zawartym w Obrazie miasta postulatcie tworzenia form plastycznych, koniecznych dla użytkowania i pozytywnego odbioru przez mieszkańców.
- ¹³ N. Coates, *Narrative Architecture*, London 2012, s. 99-101. Takie cechy mają obóz wojskowy, centrum handlowe, plac zabaw i kampus uniwersytecki. Może też je mieć całe miasto, jeśli np. jest zamieszkiwane przez mniejszości lub grupy o charakterystycznej, odrębnej kulturze, tworzące sekretne, nie dla wszystkich zauważalne kody urbanistyczne. Narracja biotopiczna może być alternatywą dla tradycyjnego planowania miast jako urbanizacja w mniejszej skali, operująca „mikro-ekonomią”, opierająca się na „mikro-polityce” – odejście od globalnego systemu.
- ¹⁴ J.-L. Violeau, *MVRDV, Formalisme realiste et esthetisation generalisee*, [w:] Parachute, nr 117, Montreal 2005, s. 110.
- ¹⁵ Tamże, s. 106.
- ¹⁶ <http://www.mrvd.nl/#/projects/028silodam>; J. Mozas, A. Fernandez Per, op.cit., s. 382–389.
- ¹⁷ N. Coates, op.cit., s. 161.

BIBLIOGRAFIA

- [1] O. Bouman, A. Oosterman, *I had a dream. Megastructures today*, [w:] red. L. Molinari, *The Skira Yearbook of World Architecture 2007–2008*, Milano 2008, s. 100, 101.
- [2] A. Bulanda-Jansen, *Otwarte bramy Pekinu*, [w:] Architektura & Biznes, nr 1/2007, Kraków 2007.
- [3] M.C. Clemente, *High-Density Collective Housing and Urban Space*, [w:] A.M. Segantini, *Contemporary Housing*, Milano 2008, s.16-23.
- [4] N. Coates, *Narrative Architecture*, London 2012.
- [5] K. Frampton, *Modern Architecture, A Critical History*, London 2007.
- [6] S. Holl, *The Alphabetical City*, [w:] red. S. Holl, W. Stout, Pamphlet Architecture 1-10, New York 1998.
- [7] S. Holl, *Urbanism: working with doubt*, Princeton 2009.
- [8] B. Ingels, *8H – The 8-House from BIG*, <http://vimeo.com/3499612>, (data skorzystania: 09.04.2013).
- [9] M. Karpińska, *Orestad – nowa dzielnica stolicy Danii*, [w:] Architektura & Biznes, nr 5/2012, Kraków 2012, s. 48–59.
- [10] *Linked Hybrid, Steven Holl Architects*, [w:] red. L. Molinari, op.cit., s. 96–99.
- [11] *Linked Hybrid*, <http://www.stevenholl.com/project-detail.php?id=58>, (data skorzystania: 09.04.2013).
- [12] J. Mozas, A. Fernandez Per, *Densidad, Nueva vivienda colectiva, Density, New collective Housing*, Vitoria – Gasteiz 2006.
- [13] *MVRDV, Silodam*, <http://www.mrvd.nl/#/projects/028silodam>, (data skorzystania: 09.04.2013).
- [14] E. Rewers, *Post-polis, Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Kraków 2005.
- [15] J. Szita, *The Placemakers*, [w:] Dwell, nr 5, 2008.
- [16] J.-L. Violeau, *MVRDV, Formalisme realiste et esthetisation generalisee*, [w:] Parachute, nr 117, Montreal 2005, s. 102–117.

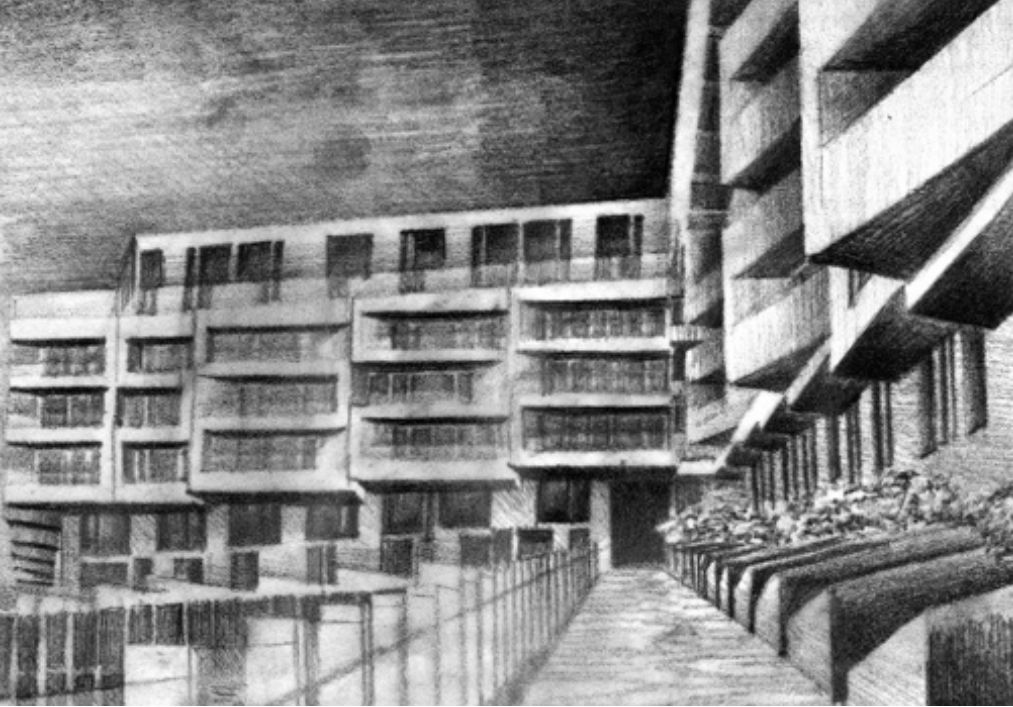
then all you need to engage and flirt – to create a field of meaning, without reference to a false story or atmosphere that gives you a continuous matrix of time, combined time, counting your time, your time, imaginary time.”¹⁷

ENDNOTES:

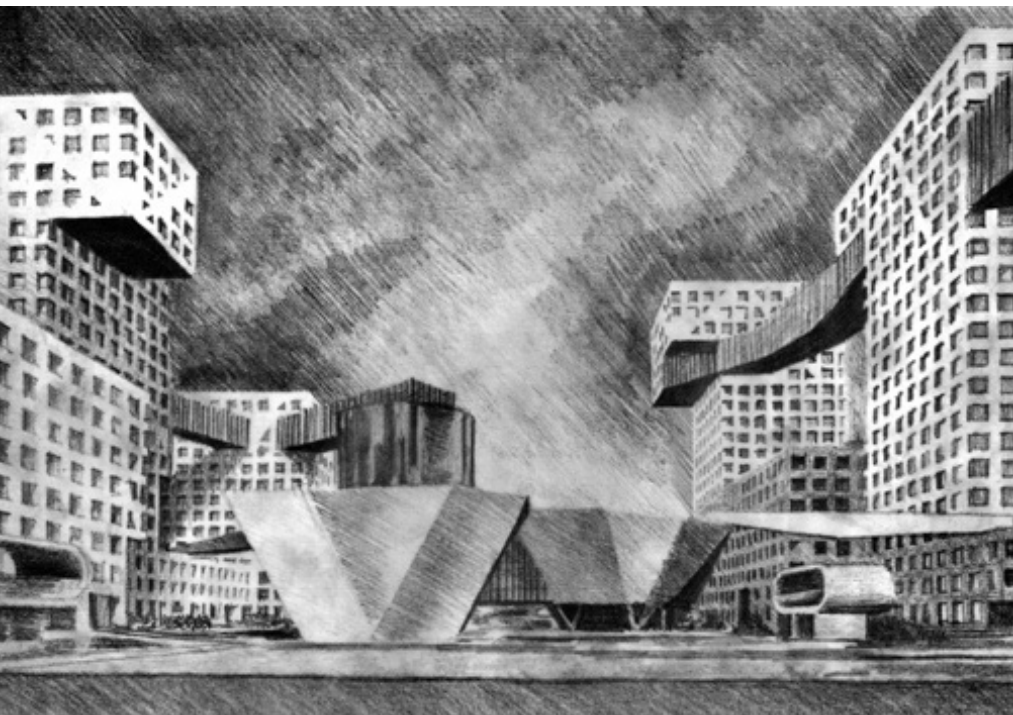
- ¹ O. Bouman, A. Oosterman, *I had a dream. Megastructures today*, [in:] red. L. Molinari, *The Skira Yearbook of World Architecture 2007-2008*, Milano 2008, p. 100; J. Mozas, *Vivenda collective, Collective Housing*, [in:] J. Mozas, A. Fernandez Per, *Densidad, Nueva vivienda colectiva, Density*, New collective Housing, Vitoria – Gasteiz 2006, p. 38-51.
- ² M.C. Clemente, *High-Density Collective Housing and Urban Space*, [in:] A.M. Segantini, *Contemporary Housing*, Milano 2008, p.16-23.
- ³ E. Rewers, *Postpolis, Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Kraków 2005, p.73.
- ⁴ There, p.72.
- ⁵ The project presented by Bjarke Ingels, 8H – The 8-House from BIG, <http://vimeo.com/3499612>, (used 09.04.2013).
- ⁶ There.
- ⁷ A. Bulanda-Jansen, *Otwarte bramy Pekinu*, [in:] Architektura & Biznes, nr 1/2007, Kraków 2007; Linked Hybrid, <http://www.stevenholl.com/project-detail.php?id=58>, (used 09.04.2013).
- ⁸ S. Holl, *Urbanism: working with doubt*, Princeton 2009, p. 22. The sequences of events and spaces to traverse enlivening streets were described by Jane Jacobs and Walter Benjamin – buildings with arcades, passages, staircases - “the theater of unexpected constellations.”
- ⁹ Linked Hybrid, <http://www.stevenholl.com/project-detail.php?id=58>, (used: 09.04.2013).
- ¹⁰ S. Holl, *The Alphabetical City*, [in:] red. S. Holl, W. Stout, Pamphlet Architecture 1-10, New York 1998, p.6.
- ¹¹ Linked Hybrid, op.cit.
- ¹² It is based on Kevin Lynch and his postulate (from *The Image of the City*) of creating artistic forms, which are necessary for the use and positive reception of the city.
- ¹³ N. Coates, *Narrative Architecture*, London 2012, p. 99-101. Such features have military camps, shopping centers, playgrounds and university campuses. The whole city may also have it, for example if it is inhabited by minorities or groups with a characteristic, distinct culture, forming secret urban codes, not visible for all. Biotopic narrative may be an alternative to the traditional urban planning as a small-scale urbanization operating with “micro-economics” and based on “micro-politics” – leaving the global system.
- ¹⁴ J.-L. Violeau, *MVRDV, Formalisme realiste et esthetisation generalisee*, [in:] Parachute, nr 117, Montreal 2005, p. 110.
- ¹⁵ There, p. 106.
- ¹⁶ <http://www.mrvd.nl/#/projects/028silodam>; J. Mozas, A. Fernandez Per, op.cit., p. 382–389.
- ¹⁷ N. Coates, op.cit., p.161.

BIBLIOGRAPHY:

- [1] O. Bouman, A. Oosterman, *I had a dream. Megastructures today*, [w:] red. L. Molinari, *The Skira Yearbook of World Architecture 2007–2008*, Milano 2008, s. 100, 101.
- [2] A. Bulanda-Jansen, *Otwarte bramy Pekinu*, [w:] Architektura & Biznes, nr 1/2007, Kraków 2007.
- [3] M.C. Clemente, *High-Density Collective Housing and Urban Space*, [w:] A.M. Segantini, *Contemporary Housing*, Milano 2008, s.16-23.
- [4] N. Coates, *Narrative Architecture*, London 2012.
- [5] K. Frampton, *Modern Architecture, A Critical History*, London 2007.
- [6] S. Holl, *The Alphabetical City*, [w:] red. S. Holl, W. Stout, Pamphlet Architecture 1-10, New York 1998.
- [7] S. Holl, *Urbanism: working with doubt*, Princeton 2009.
- [8] B. Ingels, *8H – The 8-House from BIG*, <http://vimeo.com/3499612>, (data skorzystania: 09.04.2013).
- [9] M. Karpińska, *Orestad – nowa dzielnica stolicy Danii*, [w:] Architektura & Biznes, nr 5/2012, Kraków 2012, s. 48–59.
- [10] *Linked Hybrid, Steven Holl Architects*, [w:] red. L. Molinari, op.cit., s. 96–99.
- [11] *Linked Hybrid*, <http://www.stevenholl.com/project-detail.php?id=58>, (data skorzystania: 09.04.2013).
- [12] J. Mozas, A. Fernandez Per, *Densidad, Nueva vivienda colectiva, Density, New collective Housing*, Vitoria – Gasteiz 2006.
- [13] *MVRDV, Silodam*, <http://www.mrvd.nl/#/projects/028silodam>, (data skorzystania: 09.04.2013).
- [14] E. Rewers, *Post-polis, Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Kraków 2005.
- [15] J. Szita, *The Placemakers*, [w:] Dwell, nr 5, 2008.
- [16] J.-L. Violeau, *MVRDV, Formalisme realiste et esthetisation generalisee*, [w:] Parachute, nr 117, Montreal 2005, s. 102–117.

il. 1. 8 Tallet (rys. aut.)

il. 2. Hybrid Building (rys. aut.)

il. 3. Silodam (rys. aut.)

